

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

ИЖТИМОИЙ ФАНЛАР КАФЕДРАСИ

5141500 - Миллий ғоя, ҳуқуқ ва маънавият асослари таълим йўналиши

МАЪНАВИЯТ ВА УНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ТУТГАН ЎРНИ..

мавзусида бажарилган

РЕФЕРАТ

Бажарувчи: Тўрабеков Б
Қабул қилди: Каримов С

ЖИЗЗАХ - 2012

МАЪНАВИЯТ ВА УНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ТУТГАН ЎРНИ.

Режа:

1. Маънавият тушунчасининг моҳияти ва таърифи.
2. Инсон шахсини шаклланиши маънавиятнинг пайдо бўлиши билан ўзвий боғлиқлиги Маънавият шахс миллат ва жамият омиллари.
3. Маънавиятнинг шахс, жамият миллат ҳаётидаги ўрни ва роли.

Маънавият арабчадан таржима қилганда маънолар мажмуи, кишиларнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадиий, ахлоқий, диний, тасаввурлари ва тушунчалари мажмуидир. Инсон пайдо бўлибдики, у кўп минг йиллик тараққиёт жараёнида ўзини ўраб турган табиат турли ходисалар, воқеалар, ҳаётий тажрибаларни кузатган, уларнинг сабаблари ва қонуниятлари туғрисида мушоҳада қилган турли тасаввур ва тушунчалар ҳосил қилиб келган. Маънавият инсоннинг бутун умри давомида унинг кучига куч қўшадиган, идрок ва ақл-заковатини кенгайтирадиган ва мустаҳкамлайдиган восита саналган. Маънавият ва маънавий бойликлар, кадриятлар давлат халқ, миллат, жамият айрим шахсларнинг бебаҳо хазинаси ва тараққиёт манбаидир. Шу ўринда И. А. Каримовнинг маънавиятга берган таърифини келтириб ўтсам: **«Маънавият-инсоннинг рухан покланиши, қалбан улғайишига чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон-эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган беқиёс куч, унинг барча қарашларининг мезонидир»**¹. Маънавият жуда кенг қамровли тушунча бўлиб, уни бир жумладан ифодалаш ниҳоятда мушкул. Маънавият кўпроқ инсон қалбига, ботиний томонига қаратилганлиги билан ажралиб туради. Шу маънода маънавият инсон қалбидаги илохий бир нур саналадики, бу илохий нур ҳеч бир жонзотда йўқ.

Маънавият шундай сеҳрли тилсимки, уни тугал ечишга башар қудрати етмайди «Маънавият» тушунчасига таъриф бериш, унинг жамият, инсон ва миллат тараққиётидаги ўрнига катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, таниқли файласуф А.Жалолов «Мустақиллик масъулияти» асарида **«Маънавият-инсоннинг зот белгиси, унинг фаолиятининг ажралмас таркибий қисми, онги, ақл-заковатининг маҳсули»**¹ -деб таърифлаган. «Ҳаёт фалсафаси ва фалсафа ҳаёти» мақоласида бу таърифни янада кенгайтириб, мукамалроқ тарзда қуйидагича таърифлайди: «Маънавият-инсон фаолиятининг рухий мазмуни бўлиб, кишилар унинг воситасида ўзларини англайдилар, жамиятни, табиатни, уларнинг мавжудлиги ҳамда тараққиёти хусусиятларини ўрганадилар, қонунларини кашф этадилар ва уларга таяниб, ўз турмуш шароитлари, амалий фаолиятлари муаммоларини ҳал этадилар»². Муаллиф ўз фикрини давом эттириб, маънавиятсиз ҳаётни қоронғи бир хонага ўхшатади. Кўринадикки, бир муаллифнинг ўзи маънавиятни таърифлашга турлича ёндашадики, бу ҳам маънавиятнинг кўп қамровли тушунча эканлигини кўрсатади. «Ватан туйғуси» китобининг

¹ И.А Каримов «Юксак маънавият енгилмас куч» Тош, Маънавият нашриёти 2008 йил 19-бет.

¹ Жалолов А. Мустақиллик масъулияти. Тош. Ўзбекистон, 1996 й.

² Қаранг «Ҳаёт фалсафаси ва фалсафа ҳаёти» ўша китоб

муаллифлари *«Маънавият-жамиятнинг, миллатнинг ва ёки айрим бир кишининг ички ҳаёти, рухий кечинмалари, ақлий қобилияти, идрокини мужассамлаштирувчи тушунча»*³ -деб таърифлаганлар. Бундан ташқари бир катор олимларимиз анжуманларда қилган маърузаларида «маънавият-инсондаги ахлоқ, одоб, билим, илм, иймон, ихлос ва инсоният камолоти учун ижобий таъсир килувчи тизим ёки маънавият-инсоннинг ақлий, ахлоқий, илмий, амалий, мафкуравий қарашлар йиғиндиси ҳисобланиб, диний ва дунёвий қарашларининг акс этиш даражасидир», деб таъриф бериб келмоқдалар.

А.Эркаевнинг фикрича, *«Маънавият–инсоннинг ижтимоий-маданий мавжудот сифатидаги моҳиятидир, яъни инсоннинг меҳр-мурувват, адолат, тўғрилиқ, софдиллик, виждон, ор-номус, ватанпарварлик, гўзалликни севиш, завқланиш, ёвузликка нафрат, ирода, матонат ва шу каби кўплаб асл инсоний ҳислатлари ва фазилатларининг ўзвий бирлик, муштараклик касб этган мажмуидир»*⁴.

Маънавият муаммоси билан анчадан буён шугулланиб келаётган олимларимиздан бири М. Имомназаров мазкур масалага бағишлаб иккита китоб чикарди. Муаллиф биринчи китобида *«Маънавият инсон қалбидаги илохий нур...»*¹, - деб ёзган бўлса, иккинчи китобида *«Маънавият - инсон қалбида, кўнғил кўзгусида акс этган ҳақиқат нуридир, дейилган таъриф дарҳақиқат, сўфиёна рамзий таърифдир, зотан бошқача таъриф бу чексиз моҳиятни чеклаб қўяди»*², - деб ёзади.

Э. Юсупов *инсонда мавжуд бўладиган ҳамма ҳислатлар эмас, балки ижобийларигина маънавият бўла олишини* кўрсатиб: «Маънавият-инсон ахлоқи ва одоб, билимлари, исёодоти, қобилияти, амалий малакалари, виждони, иймони, эътиқоди, дунёқараши, мафкуравий қарашларининг бир-бири билан ўзвий боғланган, жамият тараққиётига ижобий таъсир этадиган муштарак тизимдир»³, - деб таърифлайди. Маънавиятни юксалтириш, маънавий жихатдан етук шахсни тарбиялашга боғлиқ. "Маънавий етуклик эса аввало бизга мерос қолган миллий маънавиятимиз сарчашмаларидан имкони борида кўпроқ баҳраманд бўлиш ва шу аснода ҳар бир инсон ўзини миллат, башарият, табиат, коинотга нисбатини тўғри англашида ҳамда шунга мувофиқ фаолят кўрсата олишидадир." Албатта, юқорида келтирилган фикрларнинг ҳаммасида ҳам маънавиятнинг кўпгина қирралари ўз ифодасини топган ва уларда муаллифлар ўзларининг нуқтаи назарларини билдирганлар, аммо уларда инсон салоҳиятини ўстириш масаласи эътибордан четда қолганлиги кўринади. Ҳали яна кўплаб олимларимиз маънавият тушунчасига ўз муносабатларини билдирадилар ва ана шу билдирилган турли фикрлар асосида умумий мукамал таъриф шаклланади, деган умиддамиз.

³ Б.Қосимов ва бошқалар. Ватан ва миллат муқаддасдир Тош, Ўқитувчи нашриёти 1996 й.

⁴ А.Эркаев, "Маънавият-миллат нишони" Тош, "Маънавият" 1997 й.

¹ Имомназаров М. Маънавиятимизнинг такомил босқичлари Тош. "Шарк", 1996 й 6-бет

² Ўша муаллиф. Миллий маънавиятимиз назариясига чизгилар. Тош, "Шарк" 1999й, 14-бет

³ Э.Юсупов. Маънавият меъзонларига янгича ёндашув. "Ўзбекистон овози", 1995 й 22-апрел

И.А.Каримов айтганидек, маънавият–такдирнинг эҳсони эмас. Маънавият инсон қалбида камол топиши учун у қалбан ва виждонан, ақл ва қўл билан меҳнат қилиши керак⁴.

Маънавият инсон туғилишида она сути, унинг алласи, меҳри, аждодлар қадриятлари таъсири осида шаклланади. Унинг шаклланишида оиладаги муҳит, жамиятдаги ҳамжиҳатлик, давлат олиб борадиган сиёсатдаги адолатпарварлик ва инсонпарварликнинг қай даражада амал қилиниши асосий ўринни эгаллайди. Мустақиллик туфайли ўзбек халқининг кўп асрлик бой тарихий, илмий, маданий ва диний меросий ўрганиш, ундан халқнинг умумий ва бебаҳо мулки сифатида фойдаланишга кенг йўл очилди.

Мустақиллик даври миллий истиқлол маънавиятини тиклаш ва ривожлантириш, миллий тил ва маданиятни тараққий эттириш, уз-узини англаш, миллий хис-туйғулар, ғурур, ватанпарликни қарор топтириш ва мустахкамлаш билан боғлиқдир, мустақил Ўзбекистон тараққиёти жамият аъзоларининг ҳар бир шахс ва айниқса ёшларнинг маънавий камолоти, истиқлол ғояларининг кишилар онгига, кундалик турмушига чуқурроқ сингдиришига, мустақил тараққиёт йулида миллий онг ва уз-узини англаш маънавий камолотининг асосий негизи ҳисобланади. Келажаги буюк Ўзбекистонни барпо этишда фаол қатнашаётган ҳар бир фуқаро уз мамлакати, халқи, миллатининг ажралмас булагига эканлигини англаши миллий маънавият ва онгнинг таркибий қисмидир. Маънавиятимиз Ўзбекистоннинг порлоқ келажагига ишонч билан юксалиб бораётганлигини, халқимизда юксак инсонпарварлик қадриятлари тикланаётганлиги ва такомиллашаётганлигини ифодаловчи, узига ҳос дурёқарашдир. Илғор миллат ва ривожланган давлат бўлишнинг зарурий шартларидан бири-бой, илғор маънавиятга эга бўлишдир.

2-масала баёни. Ҳар бир минтақада ижтимоий ҳаётни қарор топтириш, одам рухий оламидаги ҳайвоний ҳирсларни чегаралаб, инсоний хис-туйғуларни барқарор қилиш эҳтиёжлари заминида, узига ҳос маънавият вужудга келди. Маънавиятни қарор топтиришнинг дастлабки ижтимоий шакли-табу, яъни ибтидоий жамиятларда муайян ҳатти-ҳаракатлар қилиш, нарсаларга тегиш, ишъемол қилишни тақиқлашдир. Табу жамиятни ижтимоий бошқариш, инсон руҳини поклашда ижтимоий назоратни йўлга қўйишнинг тарихий шакли бўлган. Масалан унинг ёрдамида қариялар, аёллар ва гудакларни суйиб ейиш тақиқланган, тошбағирлик қилганларга нисбатан жамоатчилик нафрати қўзғатилиб жазоланган. Кексалар аждодларнинг овчилик, чорвачилик ва соҳаларда тўплаган тажрибаларини авлоддан-авлодга утказиб, ижтимоий тараққиётга ҳисса қўшиш, жамиятда маънавий-ахлоқий муҳитни соғломлаштириш имкониятига эга бўладилар. Одамлар яшаш учун биргалашиб курашиш жараёнида мулоқотни юзага келиши тафаккурни ўсишига ва ижтимоий онгни такомиллашига олиб келди. Ижтимоий онгни такомиллашуви инсондаги билим ва кўникмаларини юзага келтирди. Кишиларда ҳосил бўлган билим ва кўникмаларни ижтимоий ҳаётга қўллаш вериш натижасида малака ҳосил қилдилар. Малака билими асосида амалга ошса оқилона натижага эришилади. Инсон ҳаётида орттирган фойдали билимлари

⁴. И.А.Каримов Ўзбекистон: Миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Тош, “Ўзбекистон” 1993 й, 74-бет

кўллай вериш натижасида кўникма ва малакалар унинг рухига сингиб боради ва ҳаёт тарзига айланади. Бундай ҳолатни инсон шахсини шаклланишида маънавиятни узвий боғлиқ жараёнлиги яққол кузга ташланади. Маънавиятга айланган босқичда ҳаракатлар киши вужуди ва рухига шунчалик сингиб кетган бўладики улар уз-уздан кундалик ҳаракатга айланади.

Ўзбекистон тараққиётининг ҳозирги босқичида жамиятимиз ҳаётининг барча жабҳаларида туб сифат ўзгаришларни амалга ошириш маънавият билан боғлиқ ҳолда юз беради. Чунки шу жамиятда яшовчи фуқароларни ақлий фаоллиги ва билим даражаси ошмай туриб жамиятни янгилаб бўлмайди. Бу жараёни амалга ошириш эса маънавий ўзликни англашга боғлиқдир. Маънавий ўзликни англаш аввалги ҳаёт тарзига қайтиш эмас, балки аجدодларимиз яратган маънавий бойликларни ўрганиш ва улардан жамият тараққиёти йўлида фойдаланиш демакдир. Маънавиятнинг моддий кучга айланиши ҳар бир инсоннинг ҳатти-ҳаракатларида, ўз оиласи, миллати ва Ватанига бўлган муносабатларида намоён бўлади. Юқорида айтганимиздек, унинг шаклланишида ота-она, инсон яшаётган атроф-муҳит, миллий, диний қадриятлар, жамиятдаги инсонпарварлик ва адолатпарварлик сиёсати муҳим аҳамиятга эга.

Одам ота-онадан туғилади, аммо унинг ахлоқи, одоб борасидаги фазилатлари, яъни маънавий дунёси жамиятда, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий муносабатлар таъсирида шаклланади. Инсоннинг маънавий олами асосан ижтимоий тараққиётнинг маҳсули бўлса ҳам, у ўз навбатида, жамият тараққиётига ниҳоятда катта таъсир кўрсатади, уни белгилаб берадиган омиллардан бири саналади. Одамларда ахлоқ, одоб, иймон, виждон, ҳалоллик, меҳнатсеварлик, байналмилалчилик, инсонпарварлик эътиқоди, ватанпарварлик, миллий ва инсоний ғурур туйғуси, бурч ва масъулиятни ҳис қилиши қанчалик кучли, юқори бўлса, жамият тараққиётининг заминлари ҳам кенгайишига, тинчлик, осойишталик, ҳамжиҳатлик барқарор бўлишига олиб келади.

Ислом Каримов Олий Мажлиснинг Биринчи чақириқ, Биринчи сессиясида сўзлаган нутқида: «Тараққиёт тақдирини маънавий жихатдан етук одамлар ҳал қилади. Техникавий билим, мураккаб технологияни эгаллаш қобилияти маънавий баркамоллик билан, мустақил тафаккур билан бирга бориши керак. Ақлий заковат ва рухий-маънавий салоҳият - маърифатли инсоннинг икки қанотидир»¹, - деб кўрсатган эди.

Жамият тараққиётининг ҳар бир янги босқичи кишиларнинг маънавий қамолатида ҳам янги даврнинг юзага келишидир. Маънавиятсиз адолатли, юксалиш имкониятига эга бўлган жамият бўлмаганидек, жамиятсиз маънавият ҳам ривожланиши мумкин эмас.

Жамиятнинг иқтисодий, ижтимоий-сиёсий соҳаларида мавжуд бўлган муаммоларини маънавиятни ривожлантириш, унга таяниш орқали ҳал этиш мумкин.

Маънавият миллатни тараққиётга етакловчи, давлатнинг қудратини оширувчи муҳим омил саналади. Чунки қаерда, қайси мамлакатда маънавият юксак даражада бўлса, ўша жойда, ўша мамлакатда жоҳиллик, ҳасадгуйлик, бепарволик,

¹ И.А.Каримов. “Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий, иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллар”. Тош, “Ўзбекистон” 1995 й 46-бет

худбинлик, ялқовлик, манманлик, текинхўрлик, ғийбат қилишлик, кўролмаслик, ёвузлик, тухмат қилиш каби салбий иллатлар, маънавиятсизлик кўринишларига ўрин қолмайди.

Маънавият ҳар доим маърифат билан уйғун ҳолатда ривожланиб боради. Маърифат -билиш, билим, таниш ва маълумот, - деган маънони англатади.

Инсониятнинг бир жамиятдан иккинчи жамиятга, бир тарихий даврдан иккинчи бир янги тарихий даврга ўтиши маърифатпарварликдан бошланади. Замонанинг, миллатнинг энг етук, онгли, оқ-қорани таниган, фидойи, элим, юртим деб яшовчи, узоқни кўзловчи маънавиятли кишилари маърифатпарварлик билан шуғулланганлар. Чунки, маърифат-маънавий қарамлик, кўрқув ва ҳадикни бартараф этади, инсонга бекиёс илохий қудрат, мислсиз салоҳият бахш этади. Мамлакат, миллатнинг озодлиги-унинг маърифий уйғоклигидадир. Одамзод наслининг улуғлиги эса билимдан.

Билингки, билим ва маънавият ўйлаб кўрилса, мисоли бир жилов. У инсонларни барча ёмон, ярамас ишлардан, яъники маънавиятсизликлардан тийиб туради. Шу туфайли ота-боболаримиз, авлод-аждодларимиз доимо маърифат ва маънавиятга интилиб яшаганлар. Улар маънавият ва маърифат чироқларини машъала сингари ёққанлар. юксак маънавият ва маърифат туфайли Турон замин ер юзида шуҳрат қозонган.

Президентимиз Ислом Каримовнинг мамлакатимизда маънавият ва маърифатга катта эътибор бераётганликларининг асосий сабаби ҳам ана шу маънавий заминларни қайта тиклаш орқали тараққиётга эришиш мумкинлигини кўрсатишидир. Олий Мажлиснинг ХИВ сессиясида қилган маърузаларида таъкидлаганларидек, 2005 йилга қадар республикаимизда 1611 та касб-хунар коллежи ва 181 академик лисейдан иборат бўлган урта махсус ва касб-хунар ўқув юртларининг замонавий тармоқларини бунёд этишрежалаштирилган.

Ўқитувчи маърифат ва маънавиятлилиқ, унинг инсон, жамият ҳаётидаги аҳамияти усида фикр юритиш жараёнида, яна бир нарсага, чунончи маърифат ва маънавият, маънавиятлилиқнинг нисбати масаласига ҳам эътибор бериши лозим.

Маънавиятли одамларнинг ҳаммаси ҳам доимо маърифатли, шу билан бирга маърифатли, илмли кишиларнинг ҳам ҳаммаси юксак маънавиятли бўлавермаганлар. Шундай кишиларга қарата ҳақлиравишда олим бўлибди-ю, аммо одам бўлмапти ибораси ишлатилади. Бошқача айтганда инсонлар борки, олим эмас. Бўлмаса бўлмас, аммо маънавияти юксак. Олимлар борки, инсон зотига лойик эмас. Буниси оғир. Улардан элга, юртга фойда йўқ. Шунинг учун халқимиз: «Олим ўлма - одам бўл», - иборасини ишлатиб келган. Бу маънавият ва маърифат бир-бирини инкор этади дегани эмас. Аксинча, маънавият ва маърифат бир-бирига чамбарчас боғлиқдир. Улар бир-бирини қувватлаб, ўзаро таъсирланиб ривожланиб боради.

Заминимизда камол топган, эл-юртга танилган буюк зотлар, комил инсонлар ўзларида маънавият ва маърифатни юксак даражада мужассам этган алломалар бўлганлар. Шундан келиб чиқиб, айтиш мумкинки, ҳозирги даврда миллий камолот йўли, комил инсонни, соғлом авлодни вояга етказиш йўли мана шу йўл, бундан

бошқа йўл йўқ. “Жамият тараққиёти ва инсон камолоти жараёнида маънавиятнинг барча қирралари ўзаро боғлиқ ҳолда шаклланади ва ривожланади”.¹

Маънавият ва маърифат ҳалқимизнинг, миллатимизнинг келажаги учун сувдай ва ҳаводай зарур.

Маънавий ва маърифий тарбияни бирга олиб бориш тараққиёт тақозоси. Уларни бошқа-бошқа олиб бориб бўлмайди...

3-масаланинг баёни. Юқорида маънавиятнинг жамият, шахс ва миллат ҳаётидаги муҳим ўрни ҳақида фикр юритилди. Аммо уни реал ҳаётга қанчалик тадбиқ қилиш ё қилмаслик давлат олиб бораётган сиёсат билан боғлиқ. Тўғри, шахс ва миллат шаклланиши ёки жамият тараққиётининг барча босқичларида маънавиятнинг роли ва аҳамиятига эътибор бериб келинган.

Бугунга келиб маънавиятнинг жамият тараққиётидаги аҳамиятига нисбатан муносабат тобора кучайиб бормоқда. Собиқ иттифокдош, бугунги мустақил давлатларнинг кўпчилигида бирида олдинроқ, иккинчисида кейинроқ маънавият омилининг роли ва аҳамиятини оширишга имконият даражасида эътибор берилмоқда.

Бу борада Ўзбекистоннинг тарихан қисқа вақт ичида Президент Ислом Каримовнинг бевосита ташаббуси асосида маълум тажрибаларни туплашга эришганлигини таъкидлаш лозим бўлади. Маънавиятни кўтариш давлат сиёсатида устивор соҳага кутарилди ва у ўзининг ижобий натижаларини кўрсата бошлади.

Президентимиз Ислом Каримовнинг иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг биринчи сессиясида қилинган маърузасида ҳам маънавият масаласи ХХI аср бўсағасида иккинчи устивор йўналиш деб қаралди. Хозирда эркин фуқаро маънавиятини, озод шахсни шакллантириш масаласи олдимизда турган энг долзарб вазифа эканлиги қайд этилди. Бошқача айтганда, биз ўз ҳақ-хуқуқларини танийдиган, ўз кучи ва имкониятларига таянадиган, атрофида содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга мустақил муносабат билан ёндашадиган, айтилиши мумкин, замонда шахсий манфаатларини мамлакат ва халқ манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган эркин, ҳар жиҳатдан баркамол, соғлом авлодни тарбиялашимиз керак эканлиги уқдирилади.

Аслини олганда, ҳозирги кунда маънавиятнинг устивор соҳага кўтарилишининг бир катор сабаблари бор. Биз бу ўринда ана шу сабабларнинг баъзиларинигина кўрсатиб ўтишни лозим топдик.

Биринчидан, жамиятда амалга ошириладиган барча вазифаларнинг тақдирини, унда яшайдиган одамларнинг тафаккури, онги қай даражада ўсиши билан боғлиқдир. Уларнинг онги ва тафаккурини амалга оширмоқчи бўлган вазифалар моҳияти ва манфаати йўналишидан келиб чиққан ҳолда ўзгартирмасдан туриб кўзланган мақсадга эришиб бўлмайди.

Ана шу маънода ҳам маънавият жамият ҳаётини ўзгартиришнинг муҳим механизми ҳисобланади ва ҳар қандай давлат ўз мақсадлари ва манфаатларидан келиб чиққан ҳолда уни ривожлантиришга устиворлик билан қарайди.

Иккинчидан, мустақилликнинг даслабки йилларида собиқ Совет мафкурасидан воз кечиш байроғи остида умуман ҳар қандай мафкурага қарши кураш бошланди. Бу ўз навбатида одамларнинг маънавиятига, шаклланган

¹ Б.Очилова. Миллий маънавий юксалишдан мерос, кадрятлар ва ворисийлик.Тош.”Истиқлол” 2009й

кадриятларига ҳам ўзининг салбий таъсирини ўтказа бошлади. Айниқса, матбуотларда баъзи олимлар, биринчи навбатда иқтисодий тафаккурни шакллантириш зарур, маънавият эса ана шу иқтисодий тафаккур заминидан юзага келади деган фикрларни илгари сура бошладилар. Оқибатда одамлар рухиятида яна бир томонлама кетиш турмуш тарзида етакчи ўринни эгаллай бошлади. Бу ўз навбатида, миллий манфаатлар ёки ватанпарварлик ҳақида канчалик гапирмайлик, у ўзининг биз кутаётган натижаларини бермасдан, балки одамларда шахсий манфаатларга устиворлик беришга хизмат қила бошлади. Бундай салбий жараённинг юзага келиши янги жамият яратиш учун хатарли.

Учинчидан, мустақилликнинг даслабки йилларида юзага келган иқтисодий муаммолар олдида одамларнинг аксарият қисми довдираб қолди, кўпчилик ҳолларда ёшларнинг таълим олиш, касб ўрганиш, санъат ва бадий асарларга қизиқишдан кўра бозорга чиқиш, пул топишга интилиш хавфини юзага келтирди. Тўғри, пул топиш, ўз ҳаётининг иқтисодий имкониятини мусахкамлаш ҳар бир инсон учун ҳаётий эҳтиёж ва зарурат ҳисобланади. Аммо бу эҳтиёж шахс ва миллат камолоти манфаатларига зид бўлмаслиги, уларнинг маънавий қашшоқлашиб кетишига хизмат қилмаслиги лозим. Ана шу юзага келаётган хавфли жараённинг олдини олиш зарур.

Тўртинчидан, собиқ иттифок шароитида фан, техника, маориф, олий таълим, бир қатор саноат корхоналарини вужудга келтириш ва ривожлантиришда кўпгина ютуқлар қўлга киритилган эди. Аммо, улар марказ ва қолаверса «катта оға» манфаатларига хизмат қилган. Ана шу потенциал собиқ Иттифокдош республикаларга турли баҳоналар билан рус миллати вакиллари юбориш, уларни маҳаллий халқни бошқариш, уларга рус турмуш тарзи, тили, урф-одатларини, характерини сингдириш ҳисобига мамлакатда рус миллати маънавияти устиворлигига таянувчи ягона тил, маънавият ва турмуш тарзини шакллантиришга хизмат қилиб келган эди. Бундай айёрона ва зўравонлик сиёсати оқибатида миллатларнинг ўзлигини англашга бўлган интилишига катта зарба берилди. Бу собиқ иттифокда умуммиллий инқирозни юзага келтирди.

Бу инқироз миллатнинг «йўқ» бўлиб кетиши хавфини вужудга келтирди. Бундай салбий жараённинг олди олинмасдан, миллатнинг ривожланишига эришиб бўлмайди. Уни бартараф этиш фақат миллий маънавиятни тиклаш ва ривожлантириш орқали амалга оширилиши мумкин.

Бешинчидан, маънавиятнинг давлат сиёсатида устивор бўлишига яна бир сабаб, миллат сон жиҳатидан каттами ёки кичикми бундан қатъий назар, унинг реал субъект, маълум моддий ва маънавий бойликларни яратувчиси, исёмоличиси, бошқаларда учрамайдиган, ўзига хос хусусиятлари мавжудлигини ва ўзининг мустақил ўрнига эга бўлиши каби омилларни, яъни чинакам миллат сифатидаги мақомини тиклаш ҳаётий эҳтиёж даражасига кўтарилган эди. Уни ҳал этиш миллат ва давлатнинг келажаги учун амалий аҳамиятга эгадир.

Олтинчидан, ўзбеклар жаҳон цивилизациясига улкан ҳисса қўшган халқдир. Унинг маънавият, фан, маданият соҳасидаги эришган ютуқлари жаҳон халқларига асрлар оша хизмат қилиб келмоқда. Аммо шўролар тузуми даврида аждодлари томонидан яратилган ана шу ютуқларни ўзбек халқининг онги ва қалбидан «чиқариш» борасида ҳам катта ишлар амалга оширилган эди. Мустақиллик шароитида эса уни қайта тиклаш, жаҳон цивилизациясидаги муносиб ва адолатли

ўрнини тиклаш зарур эди. Бунга эса фақат маънавиятни ривожлантириш орқали эришиш мумкин.

Еттинчидан, маънавият миллатни ва бутун мамлакат аҳолисини маълум максадлар сари давлат атрофига уюштирувчи, уларни фаоллаштирувчи, ёрқин келажакка ишонтирувчи, инсон зотини улуғловчи, унинг қадрини англаувчи улкан «механизм» ҳамдир. Худди ана шу муҳим «механизм»дан мустақилликни мустаҳкамлаш, ислохотларни амалга ошириш, миллатимизнинг қаддини кўтаришда фойдаланишга бўлган эҳтиёж давлатимиз, энг аввало Президентимиз Ислом Каримов томонидан ўз вақтида англаб олинди.

Ана шу сабаблар ва эҳтиёжлар мустақилликни қўлга киритганимиздан кейин маънавиятни ривожлантириш ва миллий меросни қайта тиклашни давлатимиз ҳаётида устивор сиёсатдаражасига кўтарилишига олиб келди. Шу сабабли республика Президенти 1994 йил 23 апрелда «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик марказини ташкил қилиш тўғрисида»; 1996 йил 9 сентябрда «Маънавият ва маърифат» маркази фаолиятини янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш тўғрисида»; 1999 йил 3 сентябрда «Республика маънавият ва маърифат кенгашини қўллаб-қуватлаш тўғрисида» фармонларини чиқарди. 1996 йил 9 сентябрдаги фармонда, «...маънавий-маърифий ислохотлар давлат сиёсатининг асосий, устувор йўналиши, деб ҳисоблансин», деб белгиланди.

1998 йилнинг 24 июлида Вазирлар маҳкамаси «Маънавий-маърифий ислохотларни янада чуқурлаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» қарор қабул қилди. Юқорида қайд этганимиздек, Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ биринчи сессиясида ҳам жамият маънавиятини янада юксалтириш, ислохотларни амалга оширишда давлат сиёсатининг устивор йўналиши эканлиги яна бир бор қайд этилди. Бу соҳадаги муҳим вазифалар, олдимизда турган муаммолар ва уларни кечиктирмай ҳал этиш зарурлигига ҳалқимиз эътибори қаратилди.

Ана шу муҳим ҳужжатлар мамлакатимизда маънавиятни ривожлантиришга қаратилган давлат сиёсатини амалга оширишда катта амалий аҳамиятга эга бўлди. Маънавиятни ривожлантиришдаги давлат сиёсати Президентимизнинг «Фидокор» газетаси муҳбири саволларига жавобларида «Донишманд ҳалқимизнинг мустаҳкам иродасига ишонаман» ва «Тафаккур» журнали бош муҳаррири билан бўлган мулоқотида «Куч–билим ва тафаккурда», деган концептуал аҳамиятга эга бўлган фикрларига монанд равишда амалга оширилмоқда.

Адабиётлар

1. Каримов.И.А. Юксак маънавият енгилмас куч. Тошкент. Маънавият-2008й.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. Тошкент. Ўзбекистон, 1998 й.
3. Каримов И.А. Истиқлол ва маънавият. Тошкент: Ўзбекистон, 1994 й.
4. Каримов И.А.Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий исикболининг асосий тамойиллари. Тошю Ўзбекистон, 1995 й.
5. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ, Тош. Шарк, 1998 й.
6. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз.

«Туркистон» газетаси мухбирининг саволларига жавоблари.

Халқ сўзи 1999 й. 3 феврал.

7. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт–пировард мақсадимиз. Ўзбекистон 2000 й.
8. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Тошкент, «Ўзбекистон», 2000 йил.
9. Жалолов А. Мустақиллик масъулияти. Тош. Ўзбекистон, 1996 й.
10. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз назариясига чизгилар. Тош. Шарқ, 1998 й.
11. Мустақиллик: изохли илмий-оммабоп луғат. Тош. Шарқ, 1998 й.
12. Б. Очилова, Миллий-маънавий юксалишда мерос, қадриятлар ва ворисийлик. Тошкент, «Истиқлол»-2009.